

УДК 340.7:636.09-044.22

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7319900>

I.V. ЯЦЕНКО,

провідний науковий співробітник Національного наукового центру "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса", доктор ветеринарних наук, професор, м. Харків, Україна; e-mail: yacenko-1971@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>

ЗАВДАННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

I.V. YATSENKO,

Leading Researcher, National Research Center "Institute of Forensic Expertise Named After Ex. Prof. M. S. Bokarius", Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: yacenko-1971@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>

TASKS OF FORENSIC VETERINARY EXPERTIZE: THEORETICAL AND PRAXEOLOGICAL PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. У статті розглянуто теоретичні й праксеологічні проблеми вирішення завдань судово-ветеринарної експертизи та окреслено специфіку ідентифікаційних, діагностичних і ситуаційних (ситуаційних) завдань судово-ветеринарної експертизи, а також наведено приклади розв'язання таких завдань. **Мета** статті полягає в окресленні кола ідентифікаційних, діагностичних і ситуаційних завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою, виявленні їх теоретичних та праксеологічних проблем та обґрунтуванні шляхів їх вирішення. **Методологічною основою** дослідження був системний підхід, зумовлений специфікою теми роботи і пов'язаний із використанням загальнонаукових спеціально наукових методів, серед яких: аналіз, синтез, аналогія для визначення сутності категоріального апарата завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою; формально-логічний для впорядкування алгоритму реалізації завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою; логіко-граматичний для з'ясування етимологічного змісту класифікаційних, діагностичних, ситуаційних завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою; логіко-юридичний, системно-структурний, соціологічний, статистичний методи, метод моделювання та контент-аналіз. **Результати.** Доведено, що завдання судово-ветеринарної експертизи мають тісний зв'язок із предметом експертного дослідження, адже предмет відображається у питаннях, які уповноважена особа чи орган ставлять на вирішення судовому експертові. Їх доцільно розподіляти на ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні. Ідентифікаційні завдання судово-ветеринарної експертизи полягають у тому, що вони дозволяють здійснити ідентифікацію цілого об'єкта (ідентифікованого), наприклад, трупа тварини за окремими від нього частинами (ідентифікуючого), наприклад, окремими ділянками тіла. Метою експертної ідентифікації є встановлення тотожності шуканого об'єкта (наприклад, туші тварини) і конкретних об'єктів, що перевіряються (наприклад, фрагментів туші тварини), тобто того, що це один і той же об'єкт, проте знаходяться у різному стані. Ототожнення кормів і кормових добавок, як об'єктів судово-ветеринарної експертизи, може бути потрібним для встановлення, чи мають вони єдине джерело походження, наприклад, встановлення належності кормів чи кормових добавок до однієї партії, встановлення факту вироблення кормів одним оператором ринку, за однією рецептурою, на одній технологічній лінії тощо. **Висновки.** Аргументовано, що завдання судово-ветеринарної експертизи можуть вирішуватись у формі однорідної експертизи з використанням спеціальних ветеринарних знань чи комплексної експертизи – з використанням синтезу спеціальних знань у різних галузях науки, зокрема: судовими ветеринарно-біологічною, ветеринарно-трасологічною, ветеринарно-балістичною, ветеринарно-медичною, ветеринарно-генетично-молекулярною та ін. Показано, що діагностичні завдання судово-ветеринарної експертизи розв'язуються для встановлення властивостей і стану об'єктів цього класу судової експертизи. Встановлено, що ситуаційні завдання судово-ветеринарної експертизи спрямовані на встановлення певної ситуації, пов'язаної з контактуванням окремих компонентів взаємодіючого комплексу, елементами якого є живі підекспертні тварини, трупи тварин чи їх залишки, корми для тварин та кормові

добавки, окремі об'єкти тваринного походження (внутрішні органи, кістки скелета, сліди крові, сперми, виділень, блювотні маси, ембріони, відчленовані частини туші чи трупа тварини, скелетовані трупи, зольні залишки тварини, похідні шкірних покривів тваринного походження (волосся, пір'я, луска тощо), шматки хутра та шкури тощо; місце події; матеріали справи чи провадження; матеріали, отримані під час оперативно-розшукової чи слідчої діяльності (протоколи, схеми, фото-, відеодокументи); ветеринарні документи. Зазначено, що методологічною основою розв'язання ідентифікаційних, діагностичних і ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи є вирішення системи підзавдань із застосуванням комплексу методів різних наук.

Ключові слова: *судово-ветеринарна експертиза; діагностичні завдання; ситуалогічні завдання; підекспертні тварини; праксеологія*

Problem statement. The article investigates the theoretical and praxeological problems of solving the tasks of forensic veterinary expertise and outlines the specific identification, diagnostic and situational (situological) tasks of forensic veterinary expertise, as well as examples of solving such tasks. The article's **purpose** is to outline the range of diagnostic and situological functions that are solved by forensic veterinary expertise, to identify their theoretical and praxeological problems and to substantiate the ways to solve them. The **methodological** basis of the research was a systematic approach determined by the specific topic and is associated with the use of general scientific and unique scientific methods, including analysis, synthesis, analogy to determine the essence of the categorical apparatus of tasks solved by forensic veterinary examination; formal-logical for streamlining the algorithm for the implementation of tasks solved by forensic veterinary examination; logical-grammatical for elucidating the etymological content of identification, diagnostic, and situational tasks solved by forensic veterinary examination; logical-legal, systematic-structural, sociological, statistical methods, modeling method and content analysis. **Results.** It has been proven that the tasks of the forensic veterinary expertise are closely related to the subject of expert research because the subject is reflected in the questions that the authorized person or body applies for the decision to the forensic expert. It is advisable to divide them into identification, diagnostic and situational tasks. The identification tasks of the forensic veterinarian allow one to identify a whole object, for example, an animal corpse, by its separate parts (identifier) or individual parts of the body. The purpose of expert identification is to establish the identity of the searched object (for example, an animal carcass) and specific objects that have been checked (for example, fragments of an animal carcass), that it is the same object but in a different state. Identifying feed and feed additives as objects of forensic veterinary expertise may be necessary to establish whether they have a single source of origin. It is needed to determine if feed or feed additives belong to the same batch, if the feed production was conducted by the same market operator, according to the same recipe, on the same technological line, etc. **Conclusions.** It is determined that the tasks of forensic veterinary expertise can be solved in the form of a homogeneous examination using special veterinary knowledge or complex examination – using a synthesis of special knowledge in various branches of science, in particular: forensic veterinary-biological, veterinary-traceological, veterinary-ballistic one, veterinary-medical one, veterinary-genetic-molecular one, etc. It is shown that diagnostic tasks of forensic veterinary expertise are solved to establish the properties and condition of objects of this class of forensic expertise, i.e. solving the question: What is it? It was established that the situational tasks of the forensic veterinary expertise are aimed at establishing a certain situation related to the contact of individual components of the interacting complex, the elements of which are live sub-expert animals, animal corpses or their remains, animal feed and feed additives, individual objects of animal origin (internal organs, bones of the skeleton, traces of blood, semen, secretions, vomitus, embryos, dismembered parts of an animal carcass or corpse, skeletonized corpses, ash remains of an animal, derivatives of animal skin (hair, feathers, scales, etc.), pieces of fur and skins, etc.); scene of the event; materials of the case or proceedings; materials obtained during an operational search or investigative activities (protocols, diagrams, photos, video documents); veterinary documents. It is noted that the methodological basis for solving identification, diagnostic, and situational tasks of forensic veterinary expertise is the solution of a system of subtasks using a complex of methods of various sciences.

Keywords: *forensic veterinary expertise; diagnostic tasks; situational tasks; sub-expert animals; praxeology*

Постановка проблеми

Категорійне поняття "експертне завдання" має важливе значення у загальній теорії судової експертизи, оскільки воно реалізується у питаннях, поставлених уповноваженою особою чи органом для вирішення судовим експертом. Це поняття включає як процесуальний, так і гносеологічний аспекти. Встановлення фактів і обставин у процесі експертного дослідження обмежується певними питаннями (завданнями), які ма-

ють бути вирішені судовою експертизою та завжди обумовлюються змістом предмету судової експертизи і не можуть виходити за його межі.

Особливого теоретичного обґрунтування потребують питання щодо завдань судово-ветеринарної експертизи, як "молодої" сфери судово-експертної діяльності, що активно розвивається в системі установ судових експертиз Міністерства юстиції України з 2019 року.

Таким чином, чітке окреслення кола завдань

судово-ветеринарного дослідження (ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних) надасть можливість визначити його предмет, що у свою чергу, буде підставою для розмежування судово-ветеринарної експертизи від інших класів і видів суміжних судових експертиз, а також дозволить окреслити чіткі шляхи їх вирішення та обґрунтовано здійснити судово-ветеринарне та криміналістичне оцінювання ознак як на кожній стадії експертного дослідження, так і у синтезуючому розділі висновку експерта, надати правильні й обґрунтовані заключні висновки за результатами проведення судово-ветеринарної експертизи в цілому.

Класифікацію, зміст і види завдань практичної судово-експертної діяльності досліджували відомі українські науковці та практики, поміж них: Е.Б. Сімакова-Єфремян [1] обґрунтувала класифікацію завдань комплексної експертизи контактної взаємодії об'єктів; М.Г. Щербаковський [2] розглянув поняття й види завдань судової експертизи як практичної діяльності; Н.І. Клименко [3] з'ясувала поняття і місце загальної теорії судової експертології в системі наукового пізнання; Т.А. Кунділовська, В.П. Хомутенко, А.В. Хомутенко [4, с.72–95] деталізували завдання судової експертизи за напрямом інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень, а також оціночної діяльності; І.В. Пиріг [5, с.127–150] узагальнив теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування; Т.Є. Балинян, Л.М. Дереча [6] показали специфіку розв'язання діагностичних і ситуаційних (ситуалогічних) завдань у судово-біологічній експертизі об'єктів рослинного та тваринного походження; А.О. Полянський та Г. Юодкайте-Гранскієне [7] проаналізували концептуальні засади, погляди й ідеї щодо розуміння сутності класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності; О.О. Мешков [8] окреслив об'єкт, предмет і завдання судової інженерно-технічної експертизи нещасних випадків, пов'язаних із електротравмуванням; О.А. Гуменський [9] виробив єдиний підхід до класифікації завдань судових експертиз за метою як основним змістом поняття завдання; В.С. Сезонів [10] розкрив завдання комплексного експертно-криміналістичного дослідження транспортних засобів; О.М. Дуфенюк [11, с.33–38] проаналізувала завдання експертного дослідження у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі; О.Ю. Грошева [12, с.65–84] вперше узагальнила завдання комплексної судової біолого-

трасологічної експертизи та встановила їх місце в системі завдань судової експертизи.

Вирішення окремих видів діагностичних і ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи знайшло своє відображення в наукових працях зарубіжних вчених, зокрема, А. Даутартас, М.В. Кеніхерц, Г.М. Відолі, Л.М. Янц, А. Мундорф, Д.В. Стедмен (Dautartas, Kenyhercz, Vidoli, Jantz, Mundorff and Steadman, 2018) встановили критерії диференціального розкладання останків свині, кролика та людини [13]; Х. Вічіано, С. Лопес-Ласаро, С. Танга (Viciano, López-Lázaro and Tanga, 2023) обґрунтували посмертний стоматологічний профіль як потужний інструмент у судово-ветеринарних дослідженнях тварин, адже, як стверджують дослідники, застосовуючи різноманітні методи стоматологічного профілювання, можна не лише оцінити вид, стать, вік на момент смерті та розмір тіла тварини, а й з'ясувати дані про її географічне походження та посмертний інтервал [14]; Т. Мурасе, Ю. Сімба, М. Міма, Ю. Ейб, Х. Ямашіта, К. Ікемацу (Murase, Shinba, Mitsuma, Abe, Yamashita and Ikematsu, 2022) розробили критерії визначення терміну заповодження рани на основі динаміки експресії хітинази 3-подібного білка 1 [15]; А.Дж. Спайс, М. Стейн, Д. Брітс (Spies, Steyn and Brits, 2022) аргументували діагностичну точність комп'ютерної томографії, рентгєнівських променів і Lodox для виявлення травми тупим предметом, заповодженням свині [16]; Р.С. Хаут, Ф. Вэй (Haut and Wei, 2017) провів біомеханічні дослідження різних варіантів перелому кісток черепа з використанням моделі свині [17]; С.-Л. Сю, С.-С. Сюй, П.-В. Ляо, Ф.-Х. Ян, А.Н. Лі, У.-Х. Хуан (Hsiou, Hsu, Liao, Yang, Lee and Huang, 2022) узагальнили судово-ветеринарне дослідження смерті 31 кішки від укусу собаки [18]; Ч.К. Гарсія, Г.П. Робінсон, Б. Дж. Гамбіно, М.Т. Стріт, О. Лайтано, Т.Л. Клентон (Garcia, Robinson, Gambino, Rua, Laitano and Clanton, 2022) встановив вплив кастрації на фізіологічні реакції у мишей за теплового удару [19]; Б. Дж. Макьюен, Дж. Гердін (McEwen and Gerdin, 2016) продемонстрували вирішення діагностичних та ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи за утоплення і вилучення тіл тварин із води [20]; Ж.-А. Джунно, А. Котіахо, П. Ура (Junno, Kotiaho and Oura, 2021) розкрили алгоритм дослідження трупа свині методом посмертної комп'ютерної томографії для судово-експертної оцінки відстані пострілу [21]; Ф.М. Гетффер, К. Грегор, І. Здора, П. Вольсейн, Ф. Шоттес, У. Зіберт (Gethöffer, Gregor, Zdora, Wohlse-

in, Schöttes and Siebert, 2022) окреслили проблеми та показали шляхи вирішення діагностичних та ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи за обмороження у нутрії (*Myocastor coypus*) [22]; Т. Снегоцький, Б. Селл, А. Посиняк (Sniegocki, Sell and Posyniak, 2019) з'ясували користь MS3 для підтвердження отруєння собак стрихніном [23].

Наукові напрацювання згаданих вище вчених безумовно збагатили криміналістику і судову експертологію, проте у судово-ветеринарній експертизі, як новому різновиді судових експертиз, залишаються ще не вирішені теоретичні аспекти, які потребують дослідження, розв'язання та впровадження в практику, наприклад, теоретичне та праксеологічне обґрунтування завдань.

Мета роботи – окреслити коло ідентифікаційних, діагностичних і ситуалогічних завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою, виявити їх теоретичні й праксеологічні проблеми та обґрунтувати шляхи їх вирішення. Її *новизна* полягає в окресленню автором колі ідентифікаційних, діагностичних і ситуалогічних завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою та тісно пов'язані з предметом судово-ветеринарного дослідження. Це, у свою чергу, позитивно вплине на ефективність призначення уповноваженою особою, яка проводить досудове розслідування та її проведення. *Завданням* статті є виокремлення проблемних питань класифікації завдань судової експертизи, а також з'ясування та обґрунтування сутності ідентифікаційних, діагностичних і ситуалогічних (ситуалогічних) завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою для її ефективного призначення та проведення.

Проблемні питання класифікації завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою

Підставою для проведення конкретної судової експертизи, на думку О.Ю. Паладійчука [24, с.88], є експертне завдання, яке необхідно вирішити судовому експерту в процесі та за результатами використання спеціальних знань із застосуванням наявних в нього засобів та методів. Експертиза спрямована на виявлення саме фактичних даних, які можуть підтвердити або спростувати факти, що мають юридичне значення. Самі по собі юридичні факти експертизою не встановлюються чи не виключаються, оскільки право на це в процесі належить лише суду.

О.А. Гуменський [25] повідомляє, що під за-

дачею у судовій експертизі прийнято розуміти мету, досягнення якої можливе за дотримання певних умов (правил вирішення задачі), адже мета експертної задачі значною мірою зумовлює вибір способів її вирішення. У процесі вирішення експертної задачі завжди мають місце два моменти: безпосереднього завдання, яке стоїть перед експертом, та його дії з дослідження та вирішення цього завдання. Ми цілком підтримуємо такий підхід, проте зауважимо, що більш доцільно у цьому випадку вживати термін не "задача", а "завдання", адже термін "задача" більше вписується у математичну термінологію.

Заслуговує на увагу позиція М.Г. Щербаковського [2], який стверджує, що типові завдання судової експертизи мають значення для формування предмета судової експертології, тому що завдання практичної діяльності визначають потреби в теоретичному осмисленні, що в неї виникають. Типові завдання експертного дослідження, на думку вченого, надають можливість конкретизувати предмет експертного пізнання, що у свою чергу, повинне бути підставою для розмежування теоретичних і методичних основ різних класів і родів судових експертиз.

Дослідження проблеми класифікації та обґрунтування завдань, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою має важливе науково-теоретичне і прикладне значення в судово-експертній діяльності, адже вона дозволить окреслити напрями науково-дослідної діяльності вчених-судово-ветеринарних експертів та сприятиме вирішення актуальних проблем експертного забезпечення правосуддя у цій сфері діяльності.

Опрацювання наукових джерел показало, що вчені розподіляють арсенал завдань експертних досліджень за характером поставлених питань та основних цілей на три великі групи: ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні [26], адже вони мають важливе значення в досягненні кінцевої мети судової експертизи – надання висновку експерта. Ми також дотримуємося такого підходу, щоб інтегрувати їх до судово-ветеринарної експертизи та сформулювати концептуальні засади вчення про її завдання, а також виокремити теоретичні й праксеологічні проблеми та окреслити шляхи їх вирішення.

Для виокремлення завдання судово-ветеринарної експертизи, виходячи з її предметної галузі, виявимо і окреслимо дискусійні положення у цій сфері. Наголошуємо, що завдання судової експертизи пов'язані із предметом судово-експертного дослідження, адже для встановлення

причини смерті тварини, причин розладу здоров'я тварини або безпечності і якості кормових добавок для тварин тощо необхідно застосувати спеціальні ветеринарні знання.

Ідентифікаційні завдання судово-ветеринарної експертизи

Спрямовані на встановлення ототожнення об'єктів, про що заявляє М.Г. Щербаковський [2]. Так, вчений зазначає, що ідентифікація за матеріальним слідами здійснюється на підставі дослідження властивостей об'єктів, що пов'язані з механізмом злочину, формуються ним і являють собою "відбитки" обставин події. Другий вид ідентифікації за матеріальними слідами реалізується на підставі дослідження знаків об'єкта (літери, цифри, символи, слова, вирази).

Ідентифікаційними завданнями судової експертизи, як зазначають Т.Є. Балинян та Л.М. Дереча, є визначення загальної родової, групової належності, єдиного джерела походження, єдиної маси, єдиного цілого, однієї особи. Ми підтримуємо таку думку вчених, адже кінцевою метою вирішення подібних завдань є ідентифікація, хоча не завжди такі завдання можна вирішити на рівні індивідуальної totoжності.

О.Ю. Грошева [12, с.64] на основі всебічного дослідження питання щодо ідентифікаційних завдань комплексних судових біолого-трасологічних досліджень встановила, що вони спрямовані на ототожнення інтеграційного об'єкта біолого-трасологічної природи за відображеннями (слідами) контактної взаємодії або встановлення спільної родової (групової) належності об'єктів контактування біологічного та іншого походження.

Наголосимо, що в судово-ветеринарній експертизі ідентифікаційні завдання полягають у тому, що можна здійснити ідентифікацію цілого об'єкта (ідентифікований) за окремими від нього частинами (ідентифікуючі). Для уповноваженої особи, яка проводить розслідування, а також для судового експерта шуканий об'єкт є абстрактним. Якраз він підлягає пошуку та ототожненню за об'єктами, що перевіряються. Отже, метою експертної ідентифікації є встановлення totoжності шуканого об'єкта і конкретних об'єктів, що перевіряються, тобто того, що це один і той же об'єкт, проте знаходяться у різному стані. Так, наприклад, в судово-експертній практиці автора цієї публікації неодноразово виникала експертна необхідність встановити належність окремих фрагментів туші (наприклад, кінцівки, реберна стінка, внутрішні органи, таз

тощо) до однієї, наприклад, туші лося, коли окремі фрагменти туші знаходились на певній відстані один від одного на певній території заповідника. Або ще такий приклад, необхідно було встановити належність окремих частин розчленованої туші тварини, які були упаковані в окремих мішках, а ці мішки знаходились на певній відстані один від одного у межах певної території, одній чи кільком тваринам. Також, вирішуючи ідентифікаційні завдання, можна встановити належність розчленованої туші тварини до певного виду тварин, наприклад, всі фрагменти тіла належать лосю, або всі фрагменти належать оленю, або певні фрагменти належать лосю, а певні – оленю. Методологічно такі завдання можуть вирішуватись і шляхом проведення комплексних судових експертиз шляхом використання спеціальних знань у галузі: ветеринарної медицини, біології, молекулярної генетики, трасології тощо.

Таким чином, ідентифікація цілого об'єкта судово-ветеринарної експертизи за окремими частинами цього ж цілого, дозволяє встановити зв'язок між вчиненим правопорушенням і фактом виникнення слідів, тобто залежність різних, але взаємопов'язаних між собою подій, а також причетність особи до вчинення злочину тощо.

Крім того, важливо акцентувати увагу, що ідентифікаційні завдання можуть вирішуватись і під час дослідження таких об'єктів судово-ветеринарної експертизи, як корми і кормові добавки. Ототожнення може бути необхідним для встановлення, чи мають єдине джерело походження корми і кормові добавки. Наприклад, встановлення приналежності кормів і кормових добавок до однієї партії, виробленого одним оператором ринку, за однією рецептурою, на одній технологічній лінії тощо. Зазначені завдання вирішуються шляхом дослідження морфологічного складу кормів і кормових добавок, а також їх біохімічного складу. Методологічно такі завдання, як і завдання з об'єктами тваринного походження (трупи, туші тощо) можуть вирішуватись шляхом проведення комплексних судових експертиз шляхом використання спеціальних знань у галузі: ветеринарної медицини, біології, молекулярної генетики тощо.

Діагностичні завдання судово-ветеринарної експертизи

Загальні положення криміналістичної діагностики – науки про основні принципи та загальну методику встановлення стану і властивостей об'єкта, подій, явищ, процесів, засновані на

розв'язанні діагностичних завдань. Значення терміна "діагностика" має багато значень, проте у перекладі із грецької мови означає "здатний розпізнавати", тобто дозволяє встановити природу об'єктів. Ми цілком поділяємо думку Т.Є. Балинян та Л.М. Деречі [6] про те, що діагностичними завданнями є розпізнавання стану та властивостей об'єкта, подій, явищ і процесів.

Зауважимо, що до діагностичних завдань судово-ветеринарної експертизи необхідно відносити визначення стану тварини (хвора, з ушкодженнями, скалічена, мертва), визначення причини захворювання, ушкодження, розвиток каліцтва чи смерті та ступеня їх взаємозв'язку із вчиненим правопорушенням; встановлення часу події, що сталася, наприклад, відбулося ушкодження чи настала смерть, а також окреслення просторових характеристик, наприклад, за локалізацією трупних явищ можна встановити, чи відбувалося переміщення трупа тварини після її загибелі, що встановлюється на місці події чи на місці виявлення трупа. Так, наприклад, за охолодженням, а також за ступенем залякнення трупа тварини можна встановити приблизний час настання її смерті.

Дослідження процесу становлення та розвитку засад судової експертизи показав, що серед них окремі дослідники виокремлювали класифікаційні завдання в окрему і самостійну групу завдань. Проте ми, як і інші вчені, зокрема, О.Ю. Грошева, підтримуємо твердження Е.Б. Сімакової-Єфремян [27] про недоцільність такого розподілу, оскільки судово-експертні дослідження щодо віднесення об'єкта до заздалегідь визначеного типу, класу, роду, виду традиційно належать до діагностичних, адже для того, щоб віднести об'єкт до будь-якої категорії, необхідно встановити його властивості та стан.

Іншої думки, ніж Е.Б. Сімакова-Єфремян [27], дотримується О.А. Гуменський [9], який є прихильником виділення класифікаційних експертних завдань у самостійну групу, адже, як наголошує вчений, класифікацією є віднесення об'єкта до однієї із встановлених строго визначених класифікаційних груп, а підставою для класифікації можуть бути різні за рівнем спільності групи, але вона при цьому не перестає бути класифікацією.

Підтвердження ідеї Е.Б. Сімакової-Єфремян [27] та О.Ю. Грошевої [12] про віднесення класифікаційних завдань до діагностичних експертних завдань продемонструємо на прикладі судово-ветеринарної експертизи. Так, укладаючи висновок судового експерта за результатами

проведеної судово-ветеринарної експертизи тварин, першим питанням, на яке має відповісти судовий експерт, це, до якого виду і класу належить, наприклад, підекспертний труп тварини, адже відповідь на це питання надасть можливість встановити, що труп належить до хребетних чи безхребетних тварин. Останнє вплине на кваліфікацію уповноваженою особою, яка проводить досудове розслідування, правопорушення. Так, належність трупа тварини до хребетних надасть можливість кваліфікувати злочин за ст.299 Кримінального кодексу України (жорстоке поводження з тваринами), а, належність трупа тварини до безхребетних – за ст.194 (умисне знищення або пошкодження майна). Зазначене питання класифікації може вирішуватися судово-ветеринарним експертом як самостійно, так і в комплексі під час використання спеціальних ветеринарних та біологічних знань.

Наголошуємо, що під час проведення комплексної судової ветеринарно-токсикологічної експертизи *класифікаційним завданням* діагностичного характеру може бути визначення виду отрути від якої настала смерть тварини.

Зазначимо, що під час судово-ветеринарної експертизи кормів та кормових добавок для тварин класифікаційним завданням, як підвидом діагностичних завдань може бути таке: чи можна вважати упакований корм / кормову добавку з маркуванням (*пиводиться повна назва*), кормом / кормовою добавкою з назвою (*зазначається їх назва*). Якщо ні, то до якої категорії речовин можна віднести досліджені зразки.

Після вирішення класифікаційних завдань, як підвиду діагностичних завдань, можна вирішувати експертні судово-ветеринарні завдання власне діагностичного характеру, які йому ставить уповноважена особа, яка проводить досудове розслідування, коли у її розпорядженні є лише об'єкти, вилучені під час виконання слідчих дій. Практика судово-ветеринарної експертизи свідчить, що вирішення діагностичних завдань залежить від стану та виду об'єктів дослідження: жива підекспертна тварина, труп тварини чи його рештки, корм для тварини чи кормові добавки тощо.

За результатами власних наукових досліджень, а також багаторічної експертної судово-ветеринарної практики автор цієї публікації прийшов до висновку, що найбільш типовими експертними *завданнями діагностичного характеру* є такі:

1) у разі, якщо об'єктом експертного дослідження є жива підекспертна тварина, встанов-

лення: виду і класу, до якого належить підекспертна тварина, її фізіологічних особливостей та належність до хребетних тварин; характеру ушкоджень з ветеринарної точки зору та їх локалізації, механізму виникнення, черговості та послідовності заподіяння; чи могли виявлені ушкодження виникнути без постороннього втручання; виду знаряддя травми за характером ушкодження тіла тварини; давності виникнення тілесних ушкоджень; ступеня тяжкості кожного з ушкоджень; небезпечності ушкоджень для життя в момент їх заподіяння; наслідків кожного із спричинених ушкоджень для здоров'я тварини; недоліків надання ветеринарної допомоги підекспертній тварині, що стали причиною спричинення їй ушкоджень; причинно-наслідкового зв'язку між заподіяними тварині тілесними ушкодженнями за встановлених обставин і розладом її здоров'я; причинного зв'язку між заподіяними тварині ушкодженнями і перериванням вагітності; каліцтва тварини; характеру ушкодження екстер'єру тварини, його виправності, не виправності та знівечення; слідів на тілі підекспертної тварини, які вказують на заподіяння їй болю; впливу дії, пов'язаної з тривалим позбавленням тварини тепла, корму, пиття, утримання в умовах, шкідливих для здоров'я на стан її здоров'я; чи спричинили виявлені у підекспертної тварини тілесні ушкодження фізичний біль і страждання;

2) у разі, якщо об'єктом експертного дослідження є труп тварини, встановлення: виду, класу, статі, віку, фізіологічних особливостей та належність трупа тварини до хребетних; кількості, локалізації, характеру тілесних ушкоджень; черговості і послідовності, давності утворення, прижиттєвості чи посмертності виявлених тілесних ушкоджень; ступеня тяжкості тілесні ушкодження; ускладнення здоров'я від прижиттєвих заподіяних ушкоджень; каліцтва; причини смерті; виду знаряддя травми за характером ушкоджень, виявлених на трупі тварини; причинно-наслідкового зв'язку між заподіяними тварині тілесними ушкодженнями і настанням її смерті; чи могли бути виявлені ушкодження результатом насильницької дії над твариною; чи спричинили виявлені ушкодження фізичний біль, страждання і мучення тварини перед смертю.

Так, наприклад, під час вирішення діагностичних експертних завдань, у разі виявлення в трупі тварини рани, краї якої рівні та не просочені кров'ю, у судово-ветеринарного експерта будуть всі підстави дійти висновку про те, що така рана заподіяна тварині після її смерті і, навпаки, якщо

краї рани не рівні та просочені кров'ю, то вона могла утворитися за життя тварини.

Особливу групу хімічних ушкоджень є отруєння тварин із смертельним чи не смертельним наслідком. У зв'язку з цим судово-ветеринарною експертизою вирішуються такі завдання діагностичного характеру: встановлення виду, класу, статі, віку, фізіологічні особливості та належність тварини до хребетних; патоморфологічні зміни, що виявлені у трупі тварини та механізм їх утворення; причина смерті тварини; давність настання смерті тварини.

Деякі завдання діагностичного характеру можуть бути вирішені виключно комплексною судовою ветеринарно-токсикологічною експертизою, зокрема такі:

- визначення отрути, від якої настала смерть тварини;
 - концентрація отрути в трупі тварини та чи є вона смертельною;
 - швидкість настання смерті тварини після введення отрути в її організм;
 - причинно-наслідковий зв'язок отруєння із смертю тварини;
 - ускладнення здоров'я, що виникли у отруєної тварини;
 - шлях введення отрути в організм тварини (через рот, легені, неушкоджену шкіру чи ін'єкцією) та у якому вигляді (порошок, таблетки, рідина, розчин, газ);
 - спосіб потрапляння отрути до організму тварини (з кормом, водою, як ліки або як протиотрута);
 - якщо отруту виявлено у трупному матеріалі, чи потрапила вона у тканини після смерті тварини;
 - чи пов'язане отруєння тварини з прийомом корму і води;
 - чи заподіяло виявлене отруєння фізичний біль, страждання і мучення тварини перед смертю;
 - ідентичність отрути, яка міститься в шматках м'яса, біологічному матеріалові, що опечатаний в сейф-пакеті Національної поліції України № ..., наданий на судову експертизу, тій отруті, від якої загинула досліджувана тварина.
- У разі, якщо об'єктом експертного дослідження є корм чи кормова добавка, діагностичними експертними завданнями є встановлення:
- чи входять до їх складу інгредієнти не передбачені рецептурою? якщо так, то які саме;
 - чи відповідає склад корму / кормової добавки змісту маркування, яке є на упаковці цього продукту? якщо ні, то в чому невідповідність;
 - чи можна вважати упакований корм / кор-

мову добавку з маркуванням який містить інгредієнти не передбачені рецептурою, кормом / кормовою добавкою із зазначеною у маркуванні назвою? якщо ні, то до якої категорії речовин можна віднести досліджені зразки; чи відповідають показники якості та безпечності корму / кормової добавки вимогам нормативних документів України? якщо ні, то за якими показниками виявлена невідповідність;

– чи відповідає корм / кормова добавка змісту Декларації виробника? якщо ні, то в чому невідповідність;

– чи відповідає корм / кормова добавка за показниками безпечності вимогам нормативних документів? якщо ні, то в чому невідповідність;

– чи дозволяється використання для годівлі тварин корм / кормова добавка? якщо ні, то яким може бути його(її) подальше використання;

– які наслідки може спричинити корм / кормова добавка у разі згодовування його(її) тваринам?

Під час вирішення діагностичних завдань судової експертизи проводяться дослідження з відтворення обстановки й обставин події правопорушення, зокрема, шляхом інтеграції спеціальних знань з ветеринарної медицини, біології, мистецтвознавства, трасології, молекулярної генетики, балістики, матеріалознавства тощо, тобто під час проведення комплексної судової експертизи.

Діагностика видової, групової, вікової, статеві і органно-тканинної належності біологічного матеріалу тваринного походження, наявність чи відсутність отрут в організмі тварин (ссавців, бджіл, тваринних гідробіонтів тощо), ушкодження та мор тваринних гідробіонтів, заподіяних електротравмою; ушкодження та смерть тварин від дії вогнепальних, вибухових, металевих чи інших знарядь вирішується за допомогою комплексної судової експертизи, зокрема комплексної судової ветеринарно-біологічної (можна встановити вид, вік, стать тварини за кістками скелета та за особливостями будови зубів; видову належність луски риби), комплексної судової ветеринарно-балістичної (наприклад, можна встановити, яким видом знаряддя травми спричинені ушкодження тварині у разі вогнепальної травми), комплексної судової ветеринарно-мистецтвознавчої (наприклад, у разі пропаганди жорстокого поводження з тваринами), яка виконується шляхом інтеграції спеціальних знань, зокрема, з ветеринарної медицини та біології тварин, трасології, балістики, мистецтвознавства тощо. Це ми пояснюємо тим, що до біологічних об'єктів тваринного походження на-

лежать кістки скелета [28], зуби тварин [29], сліди крові [30]; ембріони тварин, сперма, виділення (сеча, кал, блювотні маси); внутрішні органи, скелетовані та гнилісно змінені трупи або їх фрагменти, відчленовані рештки туші чи трупа тварини [31], луска риби [32], волосся ссавців [33], пір'я птиці [34] тощо.

Специфіка об'єктів судово-ветеринарної експертизи, зокрема, живої тварини, трупа тварини тощо, а також їх взаємодія з подією правопорушення, що розслідується зумовлює класифікацію діагностичних експертних досліджень. Проте, як зазначає О.А. Гуменський [9], нині питання класифікації задач судової експертизи є дискусійним. Додамо, що вирішення питань класифікації судово-ветеринарної експертизи до нині не обговорювалось взагалі на сторінках спеціальної юридичної літератури.

У зв'язку із наведеним, аналіз власної експертної судово-ветеринарної практики надав можливість виокремити окремі групи діагностичних завдань. Так, перша група включає експертні завдання, що стосуються розпізнавальних ознак трупа тварини, зокрема: до якого виду належить труп дослідженої тварини, якої статі, віку труп тварини, його належність до хребетних чи безхребетних тварин, фізіологічні особливості.

Друга група включає експертні завдання щодо характеру зовнішнього впливу, тобто заподіяних тілесних ушкоджень, обґрунтування механізму їх заподіяння, часових і просторових характеристик, прижиттєвості чи посмертності; сумісності ушкоджень з життям тварини; заподіяння ушкодженням каліцтва тварини; характерні ознаки ушкодження, за якими можна встановити характер та особливості зброї чи інших знарядь, якими заподіяні травми.

Третя група експертних діагностичних завдань стосується причинно-наслідкового зв'язку між виявленими ушкодженнями та смертю тварини; з'ясування, чи спричинили виявлені ушкодження біль, страждання та мучення тварини перед смертю; чи могли бути заподіяні ушкодження результатом жорстокого поводження з тваринами.

Зауважимо, що аналіз експертної судово-ветеринарної практики дослідження кормів і кормових добавок дозволив виокремити окремі групи таких діагностичних завдань:

По-перше, виявлення наявності у дослідженому кормі чи кормовій добавці певних інгредієнтів, що не передбачені рецептурою; відповідності дослідженого об'єкта, що містить інгредієнти не передбачені рецептурою, з відповід-

ним маркуванням, кормом для тварин / кормовою добавкою, а якщо ні, то до якої категорії речовин належать досліджені зразки.

По-друге, встановлення відповідності чи невідповідності складу корму / кормової добавки змісту маркування, яке є на пакуванні цього продукту; відповідності чи невідповідності показників якості та безпечності корму / кормової добавки вимогам нормативних документів України, а, якщо ні, то за якими показниками виявлена невідповідність; відповідності чи невідповідності корму / кормової добавки змісту Декларації виробника, а, якщо ні, то в чому не відповідність.

По-третє, встановлення, чи дозволяється використання для годівлі тварин корм /кормова добавка, якщо ні, то яким може бути його(її) подальше використання; наслідків, що може спричинити корм /кормова добавка у разі згодовування його(її) тваринам.

До найбільш типових загальних діагностичних завдань судово-ветеринарної експертизи належать такі:

- визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини;
- визначення каліцтва тварини;
- встановлення причини смерті тварини.

В залежності від дії чинників на організм тварини, найбільш типовими експертними завданнями діагностичного характеру є:

1) *встановлення ушкоджень та смерті від дії:* механічних чинників (тупих чи гострих предметів, вогнепальних ушкоджень, енергії вибуху), гострої гіпоксії, крайніх температур, електрики, барометричного тиску, хімічних речовин, променистої енергії (світловим, рентгенівським та іонізуючим випромінюванням), біологічних чинників, пошкодження сукупністю чинників (механічних і термічних, механічних і хімічних тощо).

2) *визначення характеру ушкоджень:*

А) за морфологічними ознаками: садна, синці, рани, крововиливи, вивихи та розтягнення, переломи і тріщини, вивихи, розриви внутрішніх органів, розім'яття чи розтрощення органів, розчленування, ушкодження порожнин та внутрішніх органів, розділення тіла;

Б) за функціональними ознаками: заподіяння фізичного болю, шок від удару в рефлексогенні зони, струс головного мозку та інших органів, струс усього тіла, порушення легеневого дихання, спричинене механічними причинами (механічна асфіксія); парези, паралічі;

В) від вогнепальної зброї: рани, переломи.

3) *визначення ушкоджень за походженням, видом травматичної дії та морфологією:*

А) від дії тупих предметів:

– від удару: забої, синці, гематоми, садна, рани, розім'яття, розтрощення, надломи, переломи, роздроблення, надриви, розриви, відриви;

– від стиснення: синці, розшарування, поділ, розім'яття;

– від тертя: садна, травматичне облісіння, потертість, потертість, травматичне "спилування кістки";

– від струсу: крововилив, тріщини, надриви, відриви;

– від розтягування: надриви, тріщини, відриви, рани від перерозтягування шкіри;

Б) від дії гострих предметів: подряпини; рани колоті, різані, колото-різані, рубані, пиляні, розчленування, переломи, надруби, вруби, розруби, стесування, тріщини;

В) від вогнепальної зброї: рани кульові, дробові, осколкові, переломи;

4) *визначення локалізації:* в ділянці голови, шиї, грудної клітки, черева, тазу, тазових кінцівок, грудних кінцівок; та проникнення ушкоджень (проникаючі та непроникаючі);

5) *визначення механізму ушкодження від:* дії тупих предметів (удар, стиснення, розтягування, тертя), дії гострих предметів (розрізування або розруб, проколювання або проколювання з розрізуванням); дії кулі (пробивна, клиноподібна, розривна, забивна); від гострої гіпоксії (порушення функції центру дихання, зовнішнього дихання, транспорту кисню, зменшення дихальної функції крові, зниження споживання кисню); механізмом утворення забитих ран є стиснення, розминання, розчавлення, розривання; механізмом утворення ран, спричинених гострим знаряддям травми є розрізування або розруб, проколювання, проколювання з розрізуванням; переважним механізмом утворення саден є тертя і удар;

6) *визначення черговості та послідовності заподіяння ушкодження;*

7) *визначення давності утворення ушкодження чи давності настання смерті тварини;*

8) *визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини:* тяжкого, середнього та легкого ступеня;

9) *визначення каліцтва за таким ознаками:*

– стійкість розладу здоров'я тварини внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку;

– повна або часткова втрата будь-якого органа чи ділянки тіла тварини;

– повна чи часткова втрата лише функцій ор-

гана чи ділянок тіла тварини;

– стійка втрата або значне обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо);

– спотворення зовнішнього вигляду тварини через знівечення частин тіла в результаті деформації, а також їх фізичної відсутності;

10) визначення ступеня обмеження життєдіяльності тварини у зв'язку з каліцтвом: помірно виражене (третього ступеня); виражене (другого ступеня); значно виражене (першого ступеня);

11) визначення причини смерті тварини:

А) за категорією: насильницька чи ненасильницька;

Б) за родом смерті:

– вбивство, нещасний випадок (насильницька);

– раптова, від захворювання за поставленого діагнозу, фізіологічна (ненасильницька);

В) залежно від виду насильницької смерті: від механічного ушкодження, від механічної асфіксії, від отруєння, від дії крайніх температур, від дії електрики, від впливу змін атмосферного тиску, від дії променевої енергії, від дії інших чинників зовнішнього середовища;

Г) залежно від виду ненасильницької смерті: від захворювань органів кровообігу, дихання, центральної нервової системи, органів травлення, злоякісних новоутворень, за інфекційних захворювань, за вагітності та пологах, від захворювань інших систем організму.

Наголосимо, що методикою діагностичного експертного дослідження є програма з'ясування ознак певних об'єктів, що включає розшукову й доказову інформацію. Завданням такої методики є використання в оптимальній та ефективній послідовності спеціально розробленої системи методів і технічних засобів дослідження.

Акцентуємо, що вирішення діагностичних завдань судово-ветеринарної експертизи полягає у визначенні властивостей і стану об'єктів дослідження (трупа тварини, живої підекспертної тварини, кормів для тварин і кормових добавок, ветеринарних документів тощо), встановлення відхилень від анатомічної чи функціональної норми, визначення причини цих змін (діагностування хвороби чи тілесного ушкодження, причини смерті, відхилення показників якості та безпечності кормів чи кормових добавок від вимог

нормативно-технічних документів: ДСТУ чи ТУ), встановлення ступеня взаємозв'язку із вчиненим правопорушенням (причинно-наслідкового зв'язку: прямий чи не прямий), а також встановлення часових і просторових характеристик.

Діагностичні експертні завдання можуть бути вирішені як під час безпосереднього дослідження об'єкта, так і за його відображеннями, наприклад, ознаками ушкодження чи каліцтва. Вони можуть стосуватися об'єкта на місці події (наприклад, констатація факту смерті тварини, визначення ступеня прояву трупних явищ, характеру тілесних ушкоджень, давності настання смерті) та вирішуватися як під час безпосереднього дослідження об'єкта, так і за його відображенням, наприклад, за фотографіями чи копіями ветеринарних документів [35, с.27].

Зазвичай під час проведення судово-ветеринарної експертизи чи експертного дослідження судовий експерт повинен посилатися на оригінали ветеринарних чи інших документів (журнал реєстрації хворих тварин чи виписку з історії хвороби тварини (епікриз)), які пов'язані з предметом судово-ветеринарної експертизи. У виняткових випадках можна використати засвідчені належним чином копії ветеринарних документів з підписом фахівця ветеринарної медицини, який надавав ветеринарну допомогу тварині, виготовлені згідно з оригіналами, якщо в останніх вичерпно відображені відомості про характер, локалізацію та клінічну картину перебігу ушкоджень, а також іншу необхідну інформацію, що має суттєве значення для експертизи [35, с.28].

Зауважимо, що за певних обставин судово-ветеринарний експерт може використовувати результати досліджень, що проводилися із залученням вузькопрофільних фахівців ветеринарної медицини, котрі спеціалізуються у певній сфері ветеринарної медицини – внутрішніх хвороб, хірургії, репродуктології, кардіології, травматології, ендокринології, неврології тощо, не обстежуючи постраждалої тварини особисто. У цьому випадку такі відомості про результати досліджень мають бути викладені у вигляді письмового консультативного висновку фахівця з його особистим підписом, засвідченим належним чином. У цих випадках у висновку експерта чи висновку експертного дослідження зазначається: де, коли і ким досліджувалася підекспертна тварина; які об'єктивні дані при цьому були встановлені; яких висновків дійшов залучений фахівець ветеринарної медицини.

Підкреслюємо, якщо підекспертна тварина не може бути доставлена судовому експертові,

то судово-ветеринарна експертиза для встановлення каліцтва може проводитись з використанням фотозображень цієї тварини з детальним їх описанням, проте виключно у тих випадках, коли ознаки каліцтва є очевидними. Очевидними ознаками каліцтва тварини є такі, що дуже помітні, неприховані, безсумнівні, безперечні. Такими є каліцтво на органному рівні (втрата ока, кінцівки, язика тощо) [36].

Акцентуємо, що завдання діагностичного характеру в судово-ветеринарній експертизі включають встановлення стану об'єкта (жива тварина, труп), що безпосередньо стосуються події правопорушення. Об'єктом дослідження є не лише сліди правопорушення, наприклад, у вигляді синців, ран, переломів кісток тощо, а й динаміка патофізіологічних особливостей, оскільки будь-які зміни в об'єкті судово-ветеринарного дослідження необхідно аналізувати у часі та просторі, адже вони можуть проявлятися як у явній та очевидній формі (наприклад, травматична ампутація частини кінцівки, травматична енуклеація очного яблука тощо), так і в прихованій (наприклад, постгеморагічна анемія, тромбоемболія, синдром дисемінованого внутрішньосудинного згортання крові тощо, котрі можна виявити лише інструментальними та лабораторними методами клінічного дослідження), що може встановити виключно судово-ветеринарний експерт.

Зауважимо, що специфіка об'єктів судово-ветеринарної експертизи полягає в тому, що вони за своєю природою схильні до незворотних змін, наприклад, розвиток трупних ранніх та пізніх трупних явищ, які закономірно з'являються після настання біологічної смерті тварини. Зазначене потребує невідкладного дослідження об'єкта, щоб не втратити характерних патоморфологічних ознак, котрі дозволяють поставити правильний і всебічно обґрунтований судово-ветеринарний діагноз. Проте трапляються випадки, коли саме ступінь вираженості та характер локалізації трупних явищ дозволяє встановити, переміщували труп тварини після настання смерті тварини, чи ні.

Таким чином, стверджуємо, що інформація, отримана під час вирішення діагностичних експертних завдань, може бути корисною для розкриття правопорушення та встановлення осіб, винних у його скоєнні.

Ситуаційні (ситуалогічні) завдання судово-ветеринарної експертизи

Доцільно виділити в самостійну, окрему групу. За своєю природою ситуаційні (ситуалогічні) завдання близькі до діагностичних. Ситуаційни-

ми (ситуалогічними) завданнями судової експертизи є виявлення елементів, що становлять механізм події; встановлення механізму взаємодії об'єктів судової експертизи у конкретній ситуації в цілому за слідами, що є на об'єктах, у т. ч. й судово-ветеринарної, наприклад, за жорстокого поводження з твариною; відновлення об'єктивної сторони події правопорушення в динаміці за станом об'єктів, забезпечуючи таким чином відтворення речової обстановки події, що розслідується. Зауважимо, що, як правило, зазначені завдання вирішуються комплексним дослідженням.

На відміну від діагностичних завдань, де об'єктом є одна елементарна окрема подія, під час вирішення ситуаційних експертних завдань об'єктом є система подій, то їх називають ситуаційними (ситуалогічними). Розв'язуючи ситуаційні (ситуалогічні) завдання можна виділити нові властивості та взаємозв'язки в об'єкті, який досліджують, сприйняти його як цілісну структуру.

Об'єктом ситуаційного (ситуалогічного) дослідження є система властивостей матеріальної ситуації, що відображає динаміку основної або окремої події, проте більш загальної, ніж у діагностичному дослідженні. Вирішення ситуаційних (ситуалогічних) завдань у судово-ветеринарній експертизі дозволяє виділити властивості та взаємозв'язки в досліджуваному об'єкті, а також сприйняти його як цілісну систему. Ми схвалюємо позицію науковців Е.Б. Сімакової-Єфремян, Ю.М. Грошевої, Т.Є. Балинян, Л.М. Деречі, М.Г. Щербаківського, О.А. Гуменського, А.О. Полянського, Г. Юодкайте-Гранскієне, які виокремлюють діагностичні та ситуалогічні завдання судової експертизи в самостійні, проте взаємопов'язані групи.

Під час вирішення діагностичних і ситуаційних (ситуалогічних) завдань судово-ветеринарної експертизи дослідження об'єктів складається із окремих стадій: підготовчої, роздільного дослідження, порівняльної та стадії оцінки експертного дослідження. Наприклад, зміст кожної стадії дослідження трупа тварини автором цієї публікації описаний в іншій науковій публікації [37].

Для вирішення ситуаційних (ситуалогічних) завдань судово-ветеринарної експертизи проводяться дослідження з відтворення обстановки й обставин події правопорушення, зокрема, встановлення факту контактної взаємодії шляхом інтеграції спеціальних знань з ветеринарної медицини, біології, молекулярної генетики, мистецтвознавства, трасології, балістики, матеріалознавства тощо, тобто під час проведення

комплексної судової ветеринарно-трасологічної експертизи, комплексної судової ветеринарно-балістичної експертизи, наприклад, за вогнепальної чи осколкової травми тощо. Так, дослідження характеру та морфології ушкодження на тілі тварини, дозволяє судовому експертові відтворити досліджувану подію, певні обставини та умови виникнення цих ушкоджень, тобто на основі конкретних подій реконструюється механізм загальної події в межах кримінального провадження. Наприклад, у разі виявлення ушкодження на тілі тварини у вигляді рани судово-ветеринарний експерт повинен вирішити, від дії якого предмета вона могла утворитися – тупого чи гострого. Так, якщо вона утворилася від дії тупого предмета, то вона буде забита. В основі механізму утворення такої рани лежить стискання тканин тупим предметом, а потім розчавлення і розривання їх. Під час стиснення тканин найбільший тиск виникає в місці дії самого предмета і його країв, одночасно ушкоджується епідерміс і відбувається суцільне осадження країв шкіри, проте воно найбільш виражене у центральних відділах, а до периферії втрачає свою інтенсивність, його краї нерівні та плавно переходять у неушкоджену шкіру, що є однією із характерних ознак забитої рани. Під час роздавлювання шкіри, підшкірної клітковини і скелетних м'язів тупий предмет їх розминає, у зв'язку з чим краї та стінки забитих ран у глибині нерівні. У рановому каналі окремі м'язові волокна можуть залишатися не розірваними, а лише розтягнутими. Найбільш розтрощена ділянка м'яких тканин знаходиться у центрі рани, від якої в сторони відходять сполучнотканинні перемички. Крововилив утворюється як в рані, так і навколо неї, проте з меншою кровоточивістю у порівнянні з різаною раною, що пов'язане з кращими умовами для тромбоутворення.

На відміну від забитої рани, наприклад, різана рана під час судово-ветеринарного дослідження буде характеризуватись рівними й неосадненими краями, з гострими кінцями, їх довжина майже завжди перевищує над глибиною, вони зяють, ветереноподібної або півмісяцевої форми, а під час зведення країв рана набуває лінійної форми, спостерігається значна кровотеча.

Отже, встановлення ознак окремих ушкоджень, виявлених на тілі тварини дає можливість судово-ветеринарному експерту відтворити досліджувану подію, конкретні обставини та умови виникнення цих ушкоджень, тобто на основі індивідуальної події реконструюється ме-

ханізм загальної події за певним кримінальним провадженням.

Акцентуємо, що діагностичні та ситуаційні експертні завдання ставляться на вирішення судовому експертові на початковому етапі досудового розслідування, коли в розпорядженні особи, яка проводить це розслідування є лише об'єкти, вилучені на місці події правопорушення. Інформація, отримана судово-ветеринарним експертом під час їх дослідження, безумовно є корисною для правильної кваліфікації правопорушення, розкриття правопорушення та встановлення осіб, які його вчинили.

Для вирішення завдань судово-ветеринарної експертизи експерт визначає оптимальний алгоритм вирішення як основного завдання, так і підзавдань на певних стадіях дослідження, окреслює інформативні методики дослідження об'єктів, враховуючи стан останніх (наприклад, труп тварини анатомічно цілісний чи розчленований), кількість об'єктів, розмір, наявність і характер тілесних ушкоджень, нашарувань (крові, блювотних мас, екскрементів тощо). Для цього в арсеналі судово-ветеринарного експерта мають бути розроблені, апробовані та внесені до державного Реєстру методик проведення судово-ветеринарних експертиз, який нині формується Міністерством юстиції України разом із судовими експертами судово-експертних установ України, що сприятиме уніфікуванню та стандартизації процесу судово-ветеринарних досліджень. При цьому, судово-ветеринарний експерт має вільно користуватися такими методиками, а також орієнтуватися у новітніх наукових і технічних досягненнях в галузі ветеринарної медицини та судово-ветеринарної експертизи.

Практика судово-ветеринарної експертизи показує можливість вирішення різних питань щодо причини настання певних явищ, а також причинно-наслідкових зв'язків між ними. Так, у разі виявлення під час судово-ветеринарного розтину трупа тварини ознак ушкодження у вигляді грубого анатомічного руйнування кісток черепа і речовини головного мозку, судово-ветеринарний експерт констатує, що між характером ушкодження і настанням смерті тварини відмічається прямий необхідний причинно-наслідковий зв'язок, оскільки за такого ушкодження спостерігається травматично-больовий шок, руйнування центрів головного мозку, що закономірно призводить до критичного порушення життєво-важливих функцій організму і настання смерті тварини.

Під час встановлення причинно-наслідкових

зв'язків враховуються не лише властивості об'єктів дослідження, а й специфіка обставин конкретної справи. Наприклад, у разі каліцтва тварини від умисного заподіяння їй тяжкого тілесного ушкодження, на вирішення судово-ветеринарного експерта ставляться питання про причину каліцтва тварини, що передбачає попереднього вирішення підзавдань діагностичного характеру: встановлення характеру, локалізації, кількості, механізму, давності, прижиттєвості чи посмертності ушкоджень тощо. Для розв'язання зазначених підзавдань і основного завдання судово-ветеринарної експертизи у ситуації, що аналізується, дослідження проводяться як на місці події, так і в стаціонарних умовах, зокрема це може бути спеціалізована експертна установа, або клініка ветеринарної медицини, або кафедра чи лабораторія навчального закладу чи установи ветеринарної медицини. При цьому з'ясувався механізм і здійснювалася реконструкція події правопорушення, тобто заподіяння тварині ушкодження, наслідком якого стало каліцтво, тобто розв'язувалися й ситуаційні (ситуалогічні) завдання.

Важливо зазначити, у зв'язку з тим, що судово-ветеринарна експертиза є досить молодою галуз'ю судово-експертної діяльності в Україні, активно відбувається розвиток її теоретичних основ та методологічної бази для збільшення кількості питань, які можуть бути вирішені цією судовою експертизою. Так, для усунення прогалин у цьому напрямі експертної діяльності ми в рамках науково-дослідної роботи Національного наукового центру "Інститут судових експертиз ім. С.М. Бокаріуса" вперше розробили новітні правила і методики [35–40], а також на стадії розроблення знаходиться "Методика судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини" та "Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та в залежності від категорії, роду та виду смерті".

Окрім того, нами окреслені можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз, проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні; показано, що необхідно виділяти шкоду, заподіяну здоров'ю тварини умисно, відповідно легкого, середнього і тяжкого ступенів та привели їх судово-ветеринарну характеристику; визначено й обґрунтовано судово-ветеринарні критерії й ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини; висвітлено порядок судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної

здоров'ю тварини; обґрунтовано судово-ветеринарні критерії ушкоджень, що проникають у порожнину тіла тварини; надана судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості та легкого ступеня; доведено, що окремі переломи, перелоמו-вивихи, вивихи та підвивихи окремих кісток скелета тварин необхідно кваліфікувати як тяжкі тілесні ушкодження; проаналізовано судово-експертні випадки дослідження трупів тварин із ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження; алгоритм судово-ветеринарного дослідження трупів тварин із ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження; проведено аналіз діагностичного випадку клініко-морфологічного епікризу поліморбідної патології тварин; розроблено порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин у секційній залі спеціалізованої експертної установи; аргументоване судово-ветеринарне встановлення отруєнь тварин препаратами, що містять серцеві глікозиди, за наслідками патоморфологічного дослідження; сформульовані оціночні судово-ветеринарні критерії смертельних вогнепальних поранень тварин; узагальнено критерії опису та оцінки стану ділянок тіла та органів трупа тварини за результатами судово-ветеринарного розтину; розроблено порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи із трупа тварини та передачі їх для лабораторних досліджень; представлено цитоморфологічні критерії для встановлення давності настання смерті собак і кішок у ранній постмортальний період; розроблено інформаційно-експертну систему "Судово-ветеринарна секція", яка автоматизує та нівелює допущення помилки на всіх етапах експертизи, а в результаті автоматизації операцій та оформлення результатів у вигляді тестових файлів-блоків, що скорочує термін проведення експертного дослідження.

Також наразі нами розроблено та впроваджено в експертну практику науково-обґрунтовані методики комплексного ветеринарно-біологічного визначення віку та статі великої рогатої худоби за морфологічними особливостями скелетованих залишків тварин, зокрема кісток нижнього відділу грудних кінцівок [41], кісток нижньої відділу тазових кінцівок [42], черепа [43]. За результатами досліджень підготовлено науково-методичні рекомендації та монографії, а також успішно захищено дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата ветеринарних наук.

За результатами досліджень вперше розроблено методологію комплексного судового ветеринарно-біологічного дослідження кісткового матеріалу від скелетизованих трупів та останків тварин. На підставі комплексу методів дослідження кісткового матеріалу домашніх та промислових ссавців вперше розроблено та науково обґрунтовано технологію комплексних остеологічних досліджень залежно від стану біологічного матеріалу, а також оптимізовані експертні технології залежно від стану кісткового матеріалу. Доведено, що за будь-якого його стану залишається можливість видової ідентифікації тварини. Вперше розроблено авторські комп'ютерні програми – "Osteo", "Discriminant", "Pes vacce", "Manus Vacca", "Skull Cattle". Фахівцям-експертам запропоновано науково-методичні рекомендації з цих питань.

Результати оброблення анкет респондентів (суддів, слідчих, дізнавачів, судово-ветеринарних експертів) щодо завдань, які їм приходилося вирішувати за допомогою судово-ветеринарної експертизи, свідчать, що більшості опитуваних респондентів приходилося призначати судово-ветеринарну експертизу під час своєї професійної діяльності, з них суддям – 75 % (із 60 опитуваних), слідчим 70,7 % (із 92 опитуваних) та дізнавачам – 80 % (із 50 опитуваних); їм приходилося ставити на вирішення судово-ветеринарного експерта питання щодо вирішення ідентифікаційних експертних завдань: судді – 90 % (із 60 опитуваних), слідчі – 83,7 % (із 92 опитуваних). Проте серед 50 опитуваних дізнавачів лише 4 (8 %) ставити на вирішення судово-ветеринарного експерта питання щодо вирішення ідентифікаційних експертних завдань, а більшість з них 46 (92 %) не стикалися з такою проблемою. Очевидно, це пов'язане із тим, що дізнавачі проводять розслідування виключно кримінальних провипин, а необхідність у вирішенні експертних ідентифікаційних завдань виникає під час розслідування злочинів.

Одночасно більшості опитуваних респондентів приходилося ставити на вирішення судово-ветеринарного експерта питання щодо вирішення діагностичних і ситуаційних експертних завдань: судді – 96,7 % (58 із 60 опитуваних), слідчі – 91,3 % (84 із 92 опитуваних) та дізнавачі – 76 % (38 із 50 опитуваних).

Зазначимо, що у респондентів виникала необхідність вирішення ідентифікаційних експертних завдань лише під час розслідування злочинну незаконного полювання, передбаченого

ст.248 КК України. Серед них, у вирішенні таких завдань зацікавлені були судді (25 %: 15 із 60 респондентів), слідчі (17 %: 16 із 92 респондентів) та дізнавачів (8,0 %: 4 із 50 респондентів).

Також опитані вказали, що застосування спеціальних ветеринарних знань найчастіше виникало під час вирішення діагностичних та ситуаційних експертних завдань під час розслідування таких правопорушень: жорстокого поводження з тваринами (ст.299 КК): судді – 83,3 % (50 із 60 опитуваних), слідчі – 81,5 % (75 із 92 опитуваних) та дізнавачі – 64,0 % (32 із 50 опитуваних). Деяко менші показники зафіксовані за розслідування жорстокого поводження з тваринами (ст. 89 КУпАП): судді – 13,3 % (8 із 60 респондентів), слідчі – 16,3 % (15 із 92 респондентів) та дізнавачі – 48 % (24 із 50 респондентів); незаконного полювання (ст.248 КК): судді – 25,0 % (15 із 60 респондентів), слідчі – 17,4 % (16 із 92 респондентів) та дізнавачі – 8 % (4 із 50 респондентів); порушення ветеринарних правил (ст. 251 КК): лише слідчі – 5,4 % (5 із 92 респондентів); порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України (ст.90 КУпАП України): лише слідчі – 4,3 % (4 із 92 респондентів); порушення правил щодо тримання собак і котів (ст.154 КУпАП): судді – 13,3 % (8 із 60 респондентів), слідчі – 19,6 % (18 із 92 респондентів) та дізнавачі – 24 % (12 із 50 респондентів) і незаконного зайняття рибним, звірним або іншим водним добувним промислом (ст.249 КК): лише слідчі – 71,7 % (6 із 92 респондентів).

Окремими суб'єктами опитування щодо завдань, які їм приходилося вирішувати з використанням спеціальних ветеринарних знань були судово-ветеринарні експерти. Так, оброблення їх анкет свідчать, що вирішувати ідентифікаційні експертні завдання їм приходилося під час дослідження трупів непродуктивних тварин – 31,8 % (7 із 22 таких завдань), а також трупів мисливських тварин – 68,2 % (15 із 22 таких завдань).

Одночасно вирішувати діагностичні та ситуаційні експертні завдання, яких було всього 253, їм приходилося під час дослідження трупів непродуктивних тварин – 81,8 % (207 із 253 таких завдань), трупів продуктивних тварин – 4,4 % (11 із 253 таких завдань), трупів мисливських тварин – 10,3 % (26 із 253 таких завдань), а також живих тварин – 3,5 % (9 із 253 таких завдань).

Респонденти також зазначили в анкетах, що вони не вирішували як ідентифікаційні, так і діагностичні та ситуаційні завдання, що стосуються дослідження кормів та кормових добавок, як

об'єктів судово-ветеринарної експертизи. Це може пояснюватися не повною обізнаністю суб'єктів призначення судово-ветеринарної експертизи щодо можливостей останньої під час розслідування правопорушень щодо кормів і кормових добавок, отже, виникає необхідність у підвищенні обізнаності суб'єктів призначення судово-ветеринарної експертизи кормів та кормових добавок.

Крім цього, опитувані одногосно вважають, що є потреба розвивати вчення про завдання, що вирішуються судово-ветеринарною експертизою, що і підтверджує актуальність цього дослідження.

Таким чином, точне окреслення завдань судово-ветеринарної експертизи дозволило:

- розробити і сформулювати типові питання, які одночасно є і завданнями, що ставляться на розв'язання судовому експертові та запропонувати внесення їх до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5 [44];

- окреслити коло фактичних даних, які можуть бути установлені під час проведення комплексної судової експертизи шляхом інтеграції спеціальних знань, зокрема, з ветеринарної медицини, судової хімії, біології тварин, балістики, трасології, токсикології, мистецтвознавства.

- розробити методики і окремі методи судово-ветеринарної експертизи для дослідження її об'єктів з метою розв'язання типових експертних завдань;

- доповнити ч.2 ст.242 КПК пунктом 6 про обов'язковість призначення судово-ветеринарної експертизи для з'ясування характеру та ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, а також для встановлення причини смерті тварин (савців, тваринних гідробіонтів, бджіл тощо);

- започаткувати вирішення експертних завдань шляхом проведення комплексних судових експертиз шляхом використання інтегрованих спеціальних знань різних галузей науки, зокрема, ветеринарної медицини, біології тварин, судової медицини, молекулярної генетики, балістики, трасології, мистецтвознавства тощо;

- організувати ефективну підготовку, призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи у спеціалізованій експертній установі;

- визначити перспективні напрями розширення кола об'єктів судово-ветеринарного дослідження й питань, що ставляться на вирішення судового експерта (наприклад, ветеринарних

лікарських засобів тощо);

- визначити перспективні напрями науково-дослідної роботи у сфері судово-ветеринарної експертизи, зокрема, щодо умисного отруєння тварин, ушкодження і смерті тварин за дії різних чинників, визначення дефектів надання ветеринарної допомоги та організації ветеринарно-санітарних заходів, за епізоотії тварин тощо.

Висновки

1. Виокремлення ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних (ситуаційних) завдань судово-ветеринарної експертизи, окреслення чітких шляхів їх вирішення дозволять обґрунтовано здійснити судово-ветеринарне та криміналістичне оцінювання ознак як на кожній стадії експертного дослідження, так і у синтезуючому розділі висновку експерта та надати правильні й обґрунтовані заключні висновки за результатами проведення судово-ветеринарної експертизи в цілому.

2. Науково-обґрунтована класифікація загальних завдань судово-ветеринарної експертизи вкрай важлива, оскільки сприяє її розвиткові та удосконаленню; полегшує орієнтування суб'єктів призначення у величезному обсязі різних видів, родів і класів суміжних судових експертиз у процесі вирішення питання про належність предмета до судово-ветеринарної експертизи під час формулювання завдання судовому експерту; дає змогу правильно вибрати судово-експертну установу, у якій на високому професійному рівні компетентні судові експерти здатні вирішити поставлені питання; допомагає вдосконалити організацію роботи спеціалізованих судово-експертних установ; спонукає вдосконалювати науково-технічні засоби, які використовують для проведення судово-ветеринарної експертизи, та цілеспрямовано навчати судових експертів її проводити.

2. Завдання судово-ветеринарної експертизи мають тісний зв'язок із предметом експертного дослідження, адже предмет відображається у питаннях, які уповноважена особа чи орган ставлять на вирішення судовому експертові. Їх доцільно розподіляти на діагностичні та ситуаційні.

3. У судово-ветеринарній експертизі ідентифікаційні завдання полягають у тому, що вони дозволяють здійснити ідентифікацію цілого об'єкта (ідентифікованого), наприклад, трупа тварини за окремими від нього частинами (ідентифікуючого), наприклад, окремими ділянками тіла. Метою експертної ідентифікації є встановлення тотожності шуканого об'єкта (наприклад,

туші тварини) і конкретних об'єктів, що перевіряються (наприклад, фрагментів туші тварини), тобто того, що це один і той же об'єкт, проте знаходяться у різному стані. Ідентифікація цілого об'єкта судово-ветеринарної експертизи за окремими частинами цього ж цілого, дозволяє встановити зв'язок між вчиненим правопорушенням і фактом виникнення слідів, тобто залежність різних, але взаємопов'язаних між собою подій, а також причетність особи до вчинення злочину тощо.

4. Ототожнення кормів і кормових добавок, як об'єктів судово-ветеринарної експертизи, може бути потрібним для встановлення, чи мають вони єдине джерело походження, наприклад, встановлення належності кормів та кормових добавок до однієї партії, встановлення факту їх вироблення одним оператором ринку, за однією рецептурою, на одній технологічній лінії тощо.

5. Діагностичні завдання судово-ветеринарної експертизи розв'язуються для встановлення властивостей і стану об'єктів цього класу судової експертизи.

6. Ситуаційні (ситуалогічні) завдання судово-ветеринарної експертизи мають інтеграційний характер, спрямовані на встановлення певної ситуації, пов'язаної із встановленням механізму взаємодії (контактування) окремих компонентів взаємодіючого комплексу, елементами якого є живі підекспертні тварини, трупи тварин чи їх залишки, корми для тварин та кормові добавки, окремі об'єкти тваринного походження (внутрішні органи, кістки скелета, сліди крові, сперми, виділень, блювотні маси, ембріони, відчленовані частини туші чи трупа тварини, скелетовані трупи, зольні залишки тварини, похідні шкірних покривів тваринного походження (волосся, пір'я, луска тощо), шматки хутра та шкури тощо; місце події; матеріали справи чи провадження; матеріали, отримані під час оперативного-розшукової чи слідчої діяльності (протоколи, схеми, фото-, відеодокументи); ветеринарні документи, за-

безпечуючи, таким чином, відтворення події, що розслідується.

7. Завдання судово-ветеринарної експертизи можуть вирішуватись у формі однорідної експертизи з використанням спеціальних ветеринарних знань чи комплексної експертизи – з використанням синтезу спеціальних знань у різних галузях науки, зокрема: судовою ветеринарно-біологічною, ветеринарно-трасологічною, ветеринарно-балістичною, ветеринарно-медичною, ветеринарно-генетично-молекулярною експертизою.

8. Не можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарної експертизи питання правового характеру щодо виявлення порушень нормативно-правових актів. Судово-ветеринарному експертові можуть ставитися питання щодо відповідності чи не відповідності об'єкта вимогам нормативно-правових чи нормативно-технічних документів (національних стандартів – ДСТУ чи технічних умов – ТУ) на основі яких вони виготовлені.

9. Методологічною основою розв'язання діагностичних і ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи є вирішення системи підзавдань із застосуванням комплексу методів різних наук.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Виражаю вдячність моїй науковій консультантці докторці юридичних наук, професорці, заступниці директора з наукової роботи Національного наукового центру "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. М. Бокариуса" Еллі Борисівні Сімаковій-Єфремян за консультативну допомогу під час підготовки цієї статті.

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Класифікація завдань комплексної експертизи контактної взаємодії об'єктів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2004. Вип. 4. С. 571–577.
2. Щербаківський М. Г. Типові завдання судово-експертного дослідження. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 6–11.
https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1676/PiB_Shcherbakovsky_2016_4.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 01.02.2023).
3. Клименко Н. І. Загальна теорія судової експертології: поняття і місце в системі наукового знання. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансовою юридичної академії (економіка, право)*. 2013. Вип. 2. С. 101–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpifyua_2013_2_18 (дата звернення: 01.02.2023).
4. Кунділовська Т. А., Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Теорія та практика проведення судових експертиз за напрямком інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяль-

- ності: монографія / за ред. В. П. Хомутенка, О. Ю. Костіна. Одеса, 2018. 274 с.
<http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7163> (дата звернення: 01.02.2023).
5. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
 6. Балинян Т. Є., Дереча Л. М. Розв'язання діагностичних і ситуаційних (ситуалогічних) завдань судово-біологічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 9. С. 357–365. https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/files/2009.pdf (дата звернення: 01.02.2023).
 7. Полянський А. О., Юодкайте-Гранскієне Г. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 179–192. <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/374/389> (дата звернення: 01.02.2023).
 8. Мешков О. О. Об'єкт, предмет і завдання судової інженерно-технічної експертизи нещасних випадків, пов'язаних з електротравмуванням. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2019. Вип. 19. С. 367–378. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.028> (дата звернення: 01.02.2023).
 9. Гуменський О. А. Про "правильну" класифікацію задач судових експертиз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 76–86. <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.09> (дата звернення: 01.02.2023).
 10. Сезонов В. С. Комплексне експертно-криміналістичне дослідження транспортних засобів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 23 с.
https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5880/aref_Sezonov%20V%20S_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.02.2023).
 11. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
<https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3601> (дата звернення: 01.02.2023).
 12. Грошева О. Ю. Організаційно-правові, загально-методичні засади комплексної судової біолого-трасологічної експертизи та її оцінка судом: дис. ... докт. філос.: 081 "Право". Харків, 2021. 341 с.
 13. Dautartas A., Kenyhercz M. W., Vidoli G. M., Jantz L. M., Mundorff A., Steadman D. W. Differential Decomposition Among Pig, Rabbit, and Human Remains. *J. Forensic Sci.* 2018. Vol. 63. Is. 6. Pp. 1673–1683. <http://doi.org/10.1111/1556-4029.13784> (дата звернення: 01.02.2023).
 14. Viciano J., López-Lázaro S., Tanga C. Post-Mortem Dental Profile as a Powerful Tool in Animal Forensic Investigations-A Review. *Animals (Basel)*. 2022. Vol. 12. Is. 16 : 2038.
<http://doi.org/10.3390/ani12162038> (дата звернення: 01.02.2023).
 15. Murase T., Shinba Y., Mitsuma M., Abe Y., Yamashita H., Ikematsu K. Wound age estimation based on chronological changes in chitinase 3-like protein 1 expression. *Leg Med (Tokyo)*. 2022. Vol. 59:102128.
<http://doi.org/10.1016/j.legalmed.2022.102128> (дата звернення: 01.02.2023).
 16. Spies A. J., Steyn M., Brits D. Diagnostic accuracies of CTs, X-rays and Lodox to detect blunt force trauma in adults, using a pig model. *Med Sci Law*. 2022. Vol. 62. Is. 2. Pp. 134–143.
<http://doi.org/10.1177/00258024211049591> (дата звернення: 01.02.2023).
 17. Haut R. C., Wei F. Biomechanical Studies on Patterns of Cranial Bone Fracture Using the Immature Porcine Model. *J. Biomech. Eng.* 2017. Vol. 139. Is. 2. <http://doi.org/10.1115/1.4034430> (дата звернення: 01.02.2023).
 18. Hsiou C.-L., Hsu C.-C., Liao P.-W., Yang F.-H., Lee A. N., Huang W.-H. Forensic Death Investigations of Dog Bite Injuries in 31 Cats. *Animals (Basel)*. 2022. Vol. 12. Is. 18: 2404.
<http://doi.org/10.3390/ani12182404> (дата звернення: 01.02.2023).
 19. Garcia C. K., Robinson G. P., Gambino B. J., Rua M. T., Laitano O., Clanton T. L. The impact of castration on physiological responses to exertional heat stroke in mice. *PLoS One*. 2022. Vol. 17. Is. 10: 0275715. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0275715.eCollection2022> (дата звернення: 01.02.2023).
 20. McEwen B. J., Gerdin J. Veterinary Forensic Pathology: Drowning and Bodies Recovered From Water. *Vet. Pathol.* 2016. Vol. 53. Is. 5. Pp. 1049–1056. <http://doi.org/10.1177/0300985815625757> (дата звернення: 01.02.2023).
 21. Junno J.-A., Kotiaho A., Oura P. Post-mortem computed tomography in forensic shooting distance estimation: a porcine cadaver study. *BMC Res Notes*. 2022. Vol. 15. Is. 1: 103.
<http://doi.org/10.1186/s13104-022-05997-2> (дата звернення: 01.02.2023).

22. Gethöffer F., M. Gregor K., Zdora I., Wohlsein P., Schöttes F., Siebert U. Suspected Frostbite Injuries in Coypu (*Myocastor coypus*). *Animals (Basel)*. 2022. Vol. 12. Is. 20: 2777. <http://doi.org/10.3390/ani12202777> (дата звернення: 01.02.2023).
23. Sniegocki T., Sell B., Posyniak A. The Usefulness of MS3 to Confirm Poisoning on the Example of Dog Poisoning with Strychnine. *Molecules*. 2019. Vol. 24. Is. 20: 3765. <http://doi.org/10.3390/molecules24203765> (дата звернення: 01.02.2023).
24. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 87–89. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(3)_24) (дата звернення: 01.02.2023).
25. Гуменський О. А. Поняття, класифікація й природа експертних задач. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19.11.2020). Київ, 2020. С. 150–155. <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Humenskyi67.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
26. Давлетов Б. К. Судебно-експертологическая проблема систематизации экспертных задач. *Экономика и право Казахстана*. 2007. № 20 (308). С. 38–62.
27. Сімакова-Єфремян Е. Б. Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 16. С. 172–183. <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/81/79> (дата звернення: 01.02.2023).
28. Яценко І. В. Структурні параметри скелета ссавців як об'єкти судово-ветеринарної експертизи при визначенні видової належності біологічного матеріалу: дис. ... докт. вет. наук: 16.00.02. Харків, 2009. 587 с. <https://hdzva.edu.ua/vetsan/wp-content/uploads/sites/18/2018/07/avtoref-yaetsnka-i.v.-2009.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
29. Viciano J., López-Lázaro S., Tanga C. Post-Mortem Dental Profile as a Powerful Tool in Animal Forensic Investigations-A Review. *Animals (Basel)*. 2022. Vol. 12. 16:2038. <http://doi.org/10.3390/ani12162038> (дата звернення: 01.02.2023).
30. Doty K. C., Lednev I. K. Differentiation of human blood from animal blood using Raman spectroscopy: A survey of forensically relevant species. *Forensic Sci Int*. 2018. Vol. 282. Pp. 204–210. <http://doi.org/10.1016/j.forsciint.2017.11.033> (дата звернення: 01.02.2023).
31. Яценко І. В., Головка Н. П., Кириченко В. М., Балинян Т. Є., Богатко Н. М., Букалова Н. В., Сердюков Я. К. Експертний випадок дослідження фрагментів тіла лося європейського (*Alces alces L.*) за матеріалами досудового розслідування кримінального провадження щодо бракон'єрства. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*. 2017. Вип. 35, т. 1, ч. 2. С. 115–126. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pzvm_2017_35%282.1%29_28 (дата звернення: 01.02.2023).
32. Al Jufaili S. M., Echreshavi S., Esmaeili H. R., Al Alawi M. K. Scales and otoliths as identity cards of the Indian oil sardine *Sardinella longiceps* (Teleostei: Clupeiformes) populations: Ultrastructure and ornamentation characteristics using light and scanning electron microscopy. *Fcta zoological*. 2022. № 6. <https://doi.org/10.1111/azo.12418> (дата звернення: 01.02.2023).
33. Mendiburt G. B., Agostini V., Betancourt G. C. Morphological differentiation of bovine and equine hair for species' identification in forensic veterinary investigations. *Forensic Sci Int*. 2021. Vol. 328. Pp. 111037. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.111037> (дата звернення: 01.02.2023).
34. Sahajpal V., Goyall S. P. Identification of shed or plucked origin of Indian peafowl (*Pavo cristatus*) tail feathers: preliminary findings. *Sci Justice*. 2008. Vol. 48. Is. 2. Pp. 76–78. <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2007.08.002> (дата звернення: 01.02.2023).
35. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (методичні рекомендації) / І. В. Яценко, О. І. Парилівський. Харків: ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса", 2022. 47 с.
36. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса", 2021. 50 с.
37. Яценко І. В. Стадії експертного дослідження та їх застосування у судово-ветеринарній експертизі трупів тварин. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 1 (26). С. 54–78. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2022.04> (дата звернення: 01.02.2023).
38. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса", 2022. 336 с.
39. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: Методичні рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків:

- ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса", 2021. 51 с.
40. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин: Методичні рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Париловський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ "ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса", 2022. 41 с.
 41. Яценко І. В., Кам'янський В. В., Бондаревський М. М. Судово-ветеринарне значення параметрів кісток п'ястка та пальців грудних кінцівок для визначення віку великої рогатої худоби молочною напрямку продуктивності: Монографія. Харків: Стиль-Издат, 2013. 226 с.
 42. Яценко І. В., Бондаревський М. М. Судово-ветеринарні аспекти структурних особливостей кісток плесна і пальців тазової кінцівки великої рогатої худоби молочною напрямку продуктивності. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*. 2014. Вип. 28. Ч. 2. С. 176–194.
 43. Яценко І. В., Абузнайд Карем Р. С., Авер'янова Л. О., Гетманець О. М. Судово-ветеринарні критерії визначення віку і статі великої рогатої худоби молочною напрямку продуктивності за морфологічними особливостями носомозкового відділу черепа: Монографія. Харків: ФОП Бровін, 2017. 218 с.
 44. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 24.02.2023).

REFERENCES

1. Simakova-Yefremyan, E. B. (2004). Klasyfikatsiya zavdan kompleksnoyi ekspertyzy kontaktnoyi vzayemodiyi obyektiv [Classification of tasks of complex examination of contact interaction of objects]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, (40), 571–577 (in Ukr.).
2. Shcherbakovskyy, M. H. (2016). Typovi zavdannya sudovo-ekspertnoho doslidzhennya [Typical tasks of forensic research]. *Pravo i bezpeka*, 4(63), 6–11. https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1676/PiB_Shcherbakovsky_2016_4.pdf?sequence=2&isAllowed=y (in Ukr.).
3. Klymenko, N. I. (2013). Zahalna teoriya sudovoyi ekspertolohiyi: ponyattya i mistse v systemi naukovooho znannya [General theory of forensic expertise: concept and place in the system of scientific knowledge]. *Zbirnyk naukovykh prats Iripinskoyi finansovo-yurydychnoyi akademiyi (ekonomika, pravo)*, (2), 101–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpifyua_2013_2_18 (in Ukr.).
4. Kundilovska, T. A., Khomutenko, V. P., & Khomutenko, A. V. (2018). Khomutenko, V. P., & Kostin, O. YU. (Eds.). *Teoriya ta praktyka provedennya sudovykh ekspertyz za napryamkom inzhenernykh, ekonomichnykh, tovaroznavchyykh vydiv doslidzen ta otsinochnoyi diyalnosti* [Theory and practice of conducting forensic examinations in the direction of engineering, economic, commodity studies and evaluation activities]. Monohrafiya. Odesa. <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7163> (in Ukr.).
5. Pyrih, I. V. (2015). *Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennya dosudovoho rozsliduvannya* [Theoretical and applied problems of expert provision of pre-trial investigation]. Monohrafiya. Dnipropetrovsk: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf> (in Ukr.).
6. Balynyan, T. YE., & Derecha, L. M. (2011). Rozvyazannya diahnostychnykh i sytuatsyynykh (sytualohichnykh) zavdan sudovo-biologichnoyi ekspertyzy [Solving diagnostic and situational (situological) tasks of forensic biological examination]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, (9), 357–365. https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/files/2009.pdf (in Ukr.).
7. Polyanskyy, A. O., & Yuodkayte-Hranskienye, H. (2020). Shchodo klasyfikatsiyi zavdan zahalnoyi teoriyi sudovoyi ekspertyzy i praktychnoyi sudovo-ekspertnoyi diyalnosti [Regarding the classification of the tasks of the general theory of forensic examination and practical forensic activity]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, (22), 179–192. <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/374/389> (in Ukr.).
8. Myeshkov, O. O. (2019). Obyekt, predmet i zavdannya sudovoyi inzhenerno-tekhnichnoyi ekspertyzy neshchasnykh vyypadkiv, pov'yazanykh z elektrotravmuvannyam [Object, subject and task of forensic engineering and technical examination of accidents related to electric shock]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, (19), 367–378. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.028> (in Ukr.).
9. Humenskyy, O. A. (2022). Pro "pravylnu" klasyfikatsiyu zadach sudovykh ekspertyz [On the "correct" classification of the tasks of forensic examinations]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (67), 76–86. <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.09> (in Ukr.).
10. Sezonov, V. S. (2018). *Kompleksne ekspertno-kryminalistychnе doslidzhennya transportnykh zasobiv* [Comprehensive expert forensic investigation of vehicles]. Extended abstract of candidate's thesis

- (12.00.09). Kharkiv.
https://dSPACE.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5880/aref_Sezonov%20V%20S_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (in Ukr.).
11. Dufenyuk, O. M. (2018). *Ekspertyza u kryminalnomu provadzhenni za zakonodavstvom Ukrayiny ta Polshchi: porivnyalne doslidzhennya* [Expertise in criminal proceedings under the legislation of Ukraine and Poland: a comparative study]. Monohrafiya. Lviv: LvDUVS.
<https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3601> (in Ukr.).
 12. Hrosheva, O. YU. (2021). *Orhanizatsiyno-pravovi, zahalno-metodychni zasady kompleksnoyi sudovoyi bioloho-trasolohichnoyi ekspertyzy ta yiyi otsinka sudom* [Organizational and legal, general and methodological principles of complex forensic biological and traceological examination and its evaluation by the court]. Doctor's thesis. (081 "Pravo"). Kharkiv (in Ukr.).
 13. Dautartas, A., Kenyhercz, M. W., Vidoli, G. M., Jantz, L. M., Mundorff, A., & Steadman, D. W. (2018). Differential Decomposition Among Pig, Rabbit, and Human Remains. *J. Forensic Sci*, 63(6), 1673–1683. <http://doi.org/10.1111/1556-4029.13784>
 14. Viciano, J., López-Lázaro, S., & Tanga, C. (2022). Post-Mortem Dental Profile as a Powerful Tool in Animal Forensic Investigations-A Review. *Animals (Basel)*, 12(16), 2038.
<http://doi.org/10.3390/ani12162038>
 15. Murase, T., Shinba, Y., Mitsuma, M., Abe, Y., Yamashita, H., & Ikematsu, K. (2022). Wound age estimation based on chronological changes in chitinase 3-like protein 1 expression. *Leg Med (Tokyo)*, (59), 102128. <http://doi.org/10.1016/j.legalmed.2022.102128>
 16. Spies, A. J., Steyn, M., & Brits, D. (2022). Diagnostic accuracies of CTs, X-rays and Lodox to detect blunt force trauma in adults, using a pig model. *Med Sci Law*, 62(2), 134–143.
<http://doi.org/10.1177/00258024211049591>
 17. Haut, R. C., & Wei, F. (2017). Biomechanical Studies on Patterns of Cranial Bone Fracture Using the Immature Porcine Model. *J. Biomech. Eng*, 139(2). <http://doi.org/10.1115/1.4034430>
 18. Hsiou, C.-L., Hsu, C.-C., Liao, P.-W., Yang, F.-H., Lee, A. N., & Huang, W.-H. (2022). Forensic Death Investigations of Dog Bite Injuries in 31 Cats. *Animals (Basel)*, 12(18), 2404.
<http://doi.org/10.3390/ani12182404>
 19. Garcia, C. K., Robinson, G. P., Gambino, B. J., Rua, M. T., Laitano, O., & Clanton, T. L. (2022). The impact of castration on physiological responses to exertional heat stroke in mice. *PLoS One*, 17(10), 0275715. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0275715.eCollection2022>
 20. McEwen, B. J., & Gerdin, J. (2016). Veterinary Forensic Pathology: Drowning and Bodies Recovered From Water. *Vet. Pathol*, 53(5), 1049–1056. <http://doi.org/10.1177/0300985815625757>
 21. Junno, J.-A., Kotiaho, A., & Oura, P. (2022). Post-mortem computed tomography in forensic shooting distance estimation: a porcine cadaver study. *BMC Res Notes*, 15(1), 103.
<http://doi.org/10.1186/s13104-022-05997-2>
 22. Gethöffer, F., M. Gregor, K., Zdora, I., Wohlsein, P., Schöttes, F., & Siebert, U. (2022). Suspected Frost-bite Injuries in Coypu (*Myocastor coypus*). *Animals (Basel)*, 12(20), 2777.
<http://doi.org/10.3390/ani12202777>
 23. Sniegocki, T., Sell, B., & Posyniak, A. (2019). The Usefulness of MS3 to Confirm Poisoning on the Example of Dog Poisoning with Strychnine. *Molecules*, 24(20), 3765.
<http://doi.org/10.3390/molecules24203765>
 24. Paladiychuk, O. YU. (2015). Znachennya sudovoyi ekspertyzy u vyrishenni zavdan kryminalnoho provadzhennya [The value of forensic examination in solving the tasks of criminal proceedings]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, 34(3), 87–89.
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(3)_24) (in Ukr.).
 25. Humensky, O. A. (2020). Ponyattya, klasyfikatsiya y pryroda ekspertnykh zadach [Concept, classification and nature of expert tasks]. In: *Aktualni pytannya sudovoyi ekspertolohiyi, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 19.11.2020). Kyiv (s. 150–155).
<https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Humenskyi67.pdf> (in Ukr.).
 26. Davletov, B. K. (2007). Sudebno-ekspertologicheskaya problema sistematizatsii ekspertnykh zadach [Forensic-expertological problem of systematization of expert tasks]. *Ekonomika i pravo Kazakhstana*, 20(308), 38–62 (in Russ.).
 27. Simakova-Yefremyan, E. B. (2016). Intehratsiyni protsesy v sudoviyi ekspertyzi: sutnist ta problemni pytannya kompleksnykh doslidzhen [Integration processes in forensic examination: the essence and problematic issues of comprehensive research]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, (16), 172-183. <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/81/79> (in Ukr.).

28. Yatsenko, I. V. (2009). *Strukturni parametry skeleta ssavtsiv yak obyekty sudovo-veterynarnoyi ekspertyzy pry vyznachenni vydovoyi nalezhnosti biolohichnoho materialu* [Structural parameters of the skeleton of mammals as objects of forensic veterinary examination when determining the species belonging of biological material]. Doctor's thesis. (16.00.02). Kharkiv <https://hdzva.edu.ua/vetsan/wp-content/uploads/sites/18/2018/07/avtoref-yaetsnka-i.v.-2009.pdf> (in Ukr.).
29. Viciano, J., López-Lázaro, S., & Tanga, C. (2022). Post-Mortem Dental Profile as a Powerful Tool in Animal Forensic Investigations-A Review. *Animals (Basel)*, 12(16), 2038. <http://doi.org/10.3390/ani12162038>
30. Doty, K. C., & Lednev, I. K. (2018). Differentiation of human blood from animal blood using Raman spectroscopy: A survey of forensically relevant species. *Forensic Sci Int*, (282), 204–210. <http://doi.org/10.1016/j.forsciint.2017.11.033>
31. Yatsenko, I. V., Holovko, N. P., Kyrychenko, V. M., Balynyan, T. YE., Bohatko, N. M., Bukalova, N. V., & Serdyukov, YA. K. (2017). Ekspertnyy vygodok doslidzhennya frahmentiv tila losya yevropeyskoho (*Alces alces* L.) za materialamy dosudovoho rozsliduvannya kryminalnoho provadzhennya shchodo brakonyerstva [An expert case study of the body fragments of the European moose (*Alces alces* L.) based on the materials of the pre-trial investigation of the criminal proceedings regarding poaching]. *Problemy zooinzheneriyi ta veterynarnoyi medytsyny*, 35(1, ch.2), 115–126. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pzvm_2017_35%282.1%29_28 (in Ukr.).
32. Al Jufaili, S. M., Echreshavi, S., Esmaeili, H. R., & Al Alawi, M. K. (2022). Scales and otoliths as identity cards of the Indian oil sardine *Sardinella longiceps* (Teleostei: Clupeiformes) populations: Ultrastructure and ornamentation characteristics using light and scanning electron microscopy. *Fcta zoological*, (6). <https://doi.org/10.1111/azo.12418>
33. Mendiburt, G. B., Agostini, V., & Betancourt, G. C. (2021). Morphological differentiation of bovine and equine hair for species' identification in forensic veterinary investigations. *Forensic Sci Int*, (328), 111037. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.111037>
34. Sahajpal, V., & Goyall, S. P. (2008). Identification of shed or plucked origin of Indian peafowl (*Pavo cristatus*) tail feathers: preliminary findings. *Sci Justice*, 48(2), 76–78. <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2007.08.002>
35. Yatsenko, I. V., & Parylovskyy O. I. (2022). *Pravyla sudovo-veterynarnoho vyznachennya stupenya tyazhkosti shkody, zapodiyanoi zdorovyu tvaryny (metodychni rekomendatsiyi)* [Rules for forensic-veterinary determination of the degree of severity of damage caused to the health of an animal (methodological recommendations)]. Kharkiv: NNTS "ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa" (in Ukr.).
36. Yatsenko, I. V., Parylovskyy, O. I., & Kazantsev, R. H. (2021). *Metodyka sudovo-veterynarnoho doslidzhennya tvaryn z metoyu vstanovlennya yikh kalitstva* [Methods of forensic veterinary examination of animals for the purpose of establishing their mutilation]. Kharkiv: NNTS "ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa" (in Ukr.).
37. Yatsenko, I. V. (2022). Stadiyi ekspertnoho doslidzhennya ta yikh zastosuvannya u sudovo-veterynarniyi ekspertyzi trupiv tvaryn [Stages of expert research and their application in forensic veterinary examination of animal corpses]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*, 1(26), 54–78. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2022.04> (in Ukr.).
38. Yatsenko, I. V., Parylovskyy, O. I., & Kazantsev, R. H. (2022). *Metodyka sudovo-veterynarnoyi ekspertyzy trupiv tvaryn* [Methods of forensic veterinary examination of animal corpses]. Kharkiv: NNTS "ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa" (in Ukr.).
39. Yatsenko, I. V., Parylovskyy, O. I., & Kazantsev, R. H. (2021). *Poryadok vyluchennya obyektiv sudovo-veterynarnoyi ekspertyzy z trupa tvaryny dlya laboratornykh doslidzhen* [The procedure for removing objects of forensic and veterinary examination from the corpse of an animal for laboratory research]. *Metodychni rekomendatsiyi*. Kharkiv: NNTS "ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa" (in Ukr.).
40. Yatsenko, I. V., Parylovskyy, O. I., & Kazantsev, R. H. (2022). *Pravyla sudovo-veterynarnoyi ekspertyzy trupiv tvaryn* [Rules of forensic veterinary examination of animal corpses]. *Metodychni rekomendatsiyi*. Kharkiv: NNTS "ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa" (in Ukr.).
41. Yatsenko, I. V., Kamyanskyy, V. V., & Bondarevskyy, M. M. (2013). *Sudovo-veterynarne znachennya parametriv kistok pyastka ta paltsiv hrudnykh kintsivok dlya vyznachennya viku velykoyi rohatoyi khudoby molochnoho napryamu produktyvnosti* [Forensic-veterinary value of the parameters of the bones of the wrist and fingers of the thoracic limbs for determining the age of dairy cattle of the direction of productivity]. *Monohrafiya*. Kharkiv: Styl-Yzdat (in Ukr.).
42. Yatsenko, I. V., & Bondarevskyy, M. M. (2014). *Sudovo-veterynarni aspekty strukturnykh osoblyvostey kistok plesna i paltsiv tazovoyi kintsivky velykoyi rohatoyi khudoby molochnoho napryamu produktyv-*

nosti [Forensic-veterinary aspects of the structural features of the bones of the metatarsals and fingers of the pelvic limb of dairy cattle in the direction of productivity]. *Problemy zooinzheneriyi ta veterynarnoyi medytsyny*, 28(2), 176–194 (in Ukr.).

43. Yatsenko, I. V., Abuznayd Kareem, R. S., Averyanova, L. O., & Hetmanets, O. M. (2017). *Sudovo-veterynarni kryteriyi vyznachennya viku i stati velykoyi rohatoyi khudoby molochnoho napryamu produktyvnosti za morfolohichnyy osoblyvostyamy nosomozkovocho viddil cherepa* [Forensic-veterinary criteria for determining the age and sex of dairy cattle in the direction of productivity according to the morphological features of the nasopharynx of the skull]. Monohrafiya. Kharkiv: FOP Brovin (in Ukr.).
44. *Naukovo-metodychni rekomendatsiyi z pytan pidhotovky i pryznachennya sudovykh ekspertyz* [Scientific and methodical recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations]. Nakaz Ministerstva yustyttsiyi Ukrayiny (08.10.1998 No. 53/5 u redaktsiyi nakazu Ministerstva yustyttsiyi Ukrayiny 26.12.2012 No. 1950/5). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 74 pp. 68–89 (1).

Received:

01.02.2023

Accepted:

24.02.2023

Related identifiers:

10.5281/zenodo.7319900

Published:

02.03.2023

Available online:

02.03.2023

Cite as:
http://forumprava.pp.ua/files/068-089-2023-1-FP-Yatsenko_8.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2023_1_8.pdf

Яценко, І. В. (2023). Завдання судово-ветеринарної експертизи: теоретичні й праксеологічні проблеми та шляхи їх вирішення. *Форум Права*, 74(1), 68–89. <http://doi.org/10.5281/zenodo.7319900>

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Yatsenko, I. V. (2023). Zavadannya sudovo-veterynarnoyi ekspertyzy: teoretichni y prakseolohichni problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Tasks of Forensic Veterinary Expertize: Theoretical and Praxeological Problems and Ways of Their Solution]. *Forum Prava*, 74(1), 68–89. <http://doi.org/10.5281/zenodo.7319900>